

Zelenková, Anna

K nálezu básnických rukopisov Pavla Országha Hviezdoslava

Slavica litteraria. 2017, vol. 20, iss. 2, pp. 49-57

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SL2017-2-5>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/137360>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

K nálezu básnických rukopisov Pavla Országha Hviezdoslava¹

Anna Zelenková (Praha)

Abstrakt

Štúdiá sa zaoberá osudom rodinnej nearchivovanej pozostalosti českého literárneho historika Alberta Pražáka (1880–1956), ktorý stál na začiatku literárnovedného záujmu českej strany o osobnosť jedného z najvýznamnejších slovenských básnikov Pavla Országha Hviezdoslava (1849–1921) a venoval mu i spomienkovú publikáciu *S Hviezdoslavom* (1955). Aj keď Pražák odovzdal v päťdesiatych rokoch 20. stor. na Slovensko rozsiahly konvolút slovacík týkajúcich sa tvorby Hviezdoslava, o. i. si časť jeho raných básní ešte ponechal na ďalšie študijné účely. Tak sa v jeho osobnej pozostalosti v súčasnosti objavil súbor niekoľkých desiatok neznámych slovenských a maďarských básní P. O. Hviezdoslava z prelomu šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov 19. stor. V lyrických textoch dominujú najmä prírodné a lúboštné motívy zachytávajúce autentický zážitok; básne poukazujú na básnický talent začínajúceho autora. Uverejnenie a interpretácia básnických prvotín sice celkovo nezmení pohľad na autorovu tvorbu, ale prispieje k hlbšiemu pochopeniu jeho umeleckého formovania.

Klíúčové slová

Pavol Országh Hviezdoslav; rodinná pozostalosť Alberta Pražáka; neznáme rukopisy P. O. Hviezdoslava, česko-slovenské literárne vzťahy

Abstract

On the Finding of Pavol Országh Hviezdoslav's Poetic Manuscripts

The paper explores the fortunes of the unarchived family inheritance of Albert Pražák (1880–1956), the Czech literary historian who initiated Czech literary research into the creations of the most accomplished Slovak poet P. O. Hviezdoslav (1849–1921). Namely, in his memorial publication *S Hviezdoslavom* (1955). Having delivered a comprehensive set of Slovak archive materials related to Hviezdoslav to Slovakia in the 1950s, Pražák retained, among others, some of Hviezdoslav's early poems for further study. This explains why Pražák's personal inheritance has now produced a few dozens of Hviezdoslav's unknown Hungarian and Slovak poems, written at the turn of 1870s. The dominant element in his lyrics are mainly natural and love motifs reflecting an authentic experience, and poems that reveal the young poet's creative skills. A successive publication and interpretation of Hviezdoslav's juvenilia can hardly change the assessment of his poetry, nevertheless it may facilitate deeper understanding of his artistic formation.

Key words

Pavol Országh Hviezdoslav; Albert Pražák's family inheritance; unpublished manuscripts by Hviezdoslav; Czech-Slovak literary relations

1 Časť rodinnej pozostalosti (slovaciká) po Albertovi Pražákovi, ktorá zostala po jeho smrti v rodinnom archíve, získala autorka tejto štúdie od jeho dcéry Hany Drábkovej-Pražákovskej pri osobnom stretnutí. V konvolúte slovacík objavila aj súbor rukopisov básnických textov P. O. Hviezdoslava z úvodnej etapy jeho tvorby, niekoľko korešpondenčných jednotiek od básnika a jeho ženy Ilony Országhovej atď. Celý súbor slovacík z Pražákovskej nearchivovanej pozostalosti je uložený u A. Zelenkovej.

V dejinách česko-slovenských literárnych vzťahov môžeme nájsť určité ikonické dvojice, t. j. často uvádzané príklady osobných kontaktov, úzkej spolupráce či vzájomného ovplyvňovania, ktoré sa objavujú v literárnych dejinách, napr. ako odkaz na doplnenie vývojových medzier (komplementárna funkcia v diele K. H. Máchu a K. Kuzmányho), empirické doklady genetických kontaktov a typologických analógií (napr. O. Březina x I. Krasko), alebo kultúrno-politické príspevky k rozvoju literárnej vzájomnosti (A. Pražák x P. O. Hviezdoslav a pod.). Práve posledná dvojica sa stala v medzivojnovom období 20. storočia akýmsi kanonizovaným symbolom ideálneho vzťahu a spolupráce českých intelektuálov a slovenských spisovateľov, ktorí oficiálne reprezentovali myšlienku národnej jednoty kultúrnej politiky novovytvoreného Československa. Najväčšiu zásluhu na tejto „legende“ jednoty (navonok podporovanej aj jedným z najvýznamnejších slovenských básnikov P. O. Hviezdoslavom) mal český literárny historik Albert Pražák (1880–1856), ktorý v rokoch 1921–1933 pôsobil ako riadny profesor českej a slovenskej literatúry na novozaloženej Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Jeho rozsiahle vedecké dielo bolo síce metodologicky späté s pozitivizmom, ale predsa len otváralo aj nové otázky, ktorých riešenie súviselo s aktuálnymi hodnotami národného osudu a kultúrneho dedičstva. Po roku 1918 transformoval politickú myšlienku jednotného česko-slovenského národa do intelektuálnej roviny, tzn. do konštituovania „československej“ literatúry ako estetického a ideového výrazu dvoch integrálnych a rovnocenných vetiev spoločného celku, v ktorom však priznával hodnotovú dominanciu českému písomníctvu. V roku 1933 odišiel z Bratislavy na Filozofickú fakultu Karlovej univerzity v Prahe, kde mal ako nástupca zakladateľov českej literárnej historiografie Jaroslava Vlčka a Jana Jakubca prispievať k tomu, aby na akademickej pôde aj v širšej kultúrnej verejnosti „*utušil národnú, kultúrnu a politickú jednotu československou*“². Práve A. Pražák je osobnosťou, ktorá stála na začiatku literárnovedného záujmu českej strany o P. O. Hviezdoslava; je známy svojím veľmi blízkym, priateľským vzťahom s týmto básnikom – dokonca od neho získal pre svoje štúdium aj množstvo nepublikovaných rukopisov z raného obdobia tvorby.

Básnické dielo Pavla Országha Hviezdoslava (1849–1921) vyvolávalo už od začiatku záujem domácej literárnej kritiky, ktorý sa potom odrazil nielen vo veľkom počte literárnoteoretických interpretácií, ale aj v rozsiahlom heuristickom výskume a postupnom archívnom a publikačnom sprístupňovaní známych i neznámych textov. Hviezdoslavovo dielo, a to napriek tomu, že existujú edičné komplety *Zobrané spisy básnické 1–15* (Martin, 1892–1931) a *Spisy P. O. Hviezdoslava v 12 zväzkoch* (Martin – Bratislava, 1951–1957), *Hviezdoslav 1–4* (Bratislava, 1973) atď. a reprezentatívne výbery z epickej a lyrickej básnickej tvorby, ktorej počiatky mapovali najmä výbery doteraz najvýraznejšieho znalca celkového básnikovho diela Stanislava Šmatláka (*Básnické prvotiny 1–2*, Bratislava, 1955–1956; *Básnické zrenie 1–2*, Bratislava, 1957–1958; *Hviezdoslav. Zrod a vývin jeho lyriky*, 1961), nevyšlo doteraz knižne vo svojej úplnosti. Sporadické nálezy ďalších autorových básnických textov zo sedemdesiatych a osemdesiatych rokov 19. storočia, písaných okrem slovenčiny aj po maďarsky a nemecky, prispeli k hlbšiemu poznaniu Hviezdoslavovho umeleckého vývinu, no celkovo však už nezmenili poetologickú a literárnohistorickú charakteristiku

2 Citované podľa posudku komisie pre inauguračné konanie Alberta Pražáka na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe (Archív Karlovej univerzity v Prahe – Osobný fond A. Pražáka).

spisovateľovej tvorby. Postupné objavovanie nepublikovaných raných básnických pokusov je pravdepodobne dôsledkom autorovej sebakritickosti i nechoty publikovať svoje „učňovské“ texty, ktoré niekedy označil v listoch Albertovi Pražákovi za „*naivné, nevyspelé* [...] *čire banality* [...]“³, ale aj, ako je zrejmé, v ešte stále nekompletnom zmapovaní a archivovaní rukopisov a materiálov z pozostalosti P. O. Hviezdoslava, ktoré sa môžu nachádzať mimo muzeálne archívy, a to aj v súkromnom (literárnovednej verejnosti neznámom) majetku. A navyše tu až na výnimky prevládali názory, ktoré považovali autorove rané texty v komparácii s jeho neskorším vývojom za zaujímavú, ale uzatvorenú samostatnú kapitolu, od ktorej sa básnik vo svojom vrcholnom tvorivom období „dištancoval“, a preto nebolo nutné túto počiatočnú etapu umeleckého formovania v komplexnosti textovo a heuristicky dokumentovať.⁴ Iba hlavný editor (a jeden z najväčších znalcov) Hviezdoslavovho diela Stanislav Šmatlák už od päťdesiatych rokov 20. storočia pri vydávaní materiálu z pozostalosti neustále upozorňoval na pozvoľný prechod medzi „nezrelosťou“ a „majstrovstvom“ i na to, že je nevyhnutné analyzovať úvodnú fázu Hviezdoslavovho formovania aj v súvislosti s celkovým literárnym a spoločenským kontextom prelomu šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov 19. storočia, ukázať, „*ako sa v tomto procese vyhranila pozícia Országhovej tvorby, v čom a ako táto tvorba zužitkováva tradíciu a v čom a ako prináša do vývinu slovenskej literatúry už v týchto rokoch prvky nové*“⁵.

A. Pražák mal na základe svojho blízkeho, osobného poznania Hviezdoslava,⁶ ale aj postupného zhromaždenia autentického pramenného literárneho materiálu priamo od spisovateľa (využil ho o. i. v príležitostnej charakteristike neznámych básnických textov)⁷ v pláne pripraviť monografiu s údajným titulom *Z psychologie Hviezdoslavova literárneho tvorby*, ktorú však nikdy nenapísal. Jej určitou „náhradou“ sa stala publikácia *S Hviezdoslavom* s podtitulom *Rozhovory s básnikom o živote a diele*⁸ napísaná síce v češtine už v roku 1949 pri príležitosti stého výročia spisovateľovho narodenia, no vydaná nakoniec v slovenskom preklade Gabriela Rapoša až v roku 1955 v Slovenskom vydavateľstve krásnej literatúry v Bratislave. Aj keď má podľa slovenských literárnych ohlasov⁹ kniha

3 P. O. Hviezdoslav v liste Albertovi Pražákovi z 28. 8. 1918. In: PRAŽÁK, Albert: *S Hviezdoslavom. Rozhovory s básnikom o živote a diele*. Text pre slovenské vydanie pripravil Gabriel Rapoš. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1955, s. 383.

4 Porov. BUJNÁK, Pavol: *Pavol Országh Hviezdoslav*. Liptovský Svätý Mikuláš: Tranoscius, 1919; KOSTOLNÝ, Andrej: *O Hviezdoslavovej tvorbe*. Bratislava: Universum, 1939; PRAŽÁK, Albert: *Hviezdoslavovy prvotiny*. Literárnohistorický zborník X, 1953, s. 250–279.

5 ŠMATLÁK, Stanislav: *Význam básnických počiatkov Pavla Országha Hviezdoslava pre vývin slovenskej poézie*. Slovenská literatúra 2, 1955, č. 3, s. 249.

6 Táto štúdia je podstatne doplnenou a rozpracovanou verziou už publikovaného textu, venovaného vzťahu A. Pražáka a P. O. Hviezdoslava s odkazom na Pražákovu pozostalosť a nájdenie rukopisov zo začiatkov básnickej tvorby P. O. Hviezdoslava: ZELENKOVÁ, Anna: *Vozraščenie k semejnemu nasledstvu Al'berta Pražáka i Pavlu Orsagu Gvezdoslavu*. In: *Literature and Social Change: A Voyage Through the History of Slavic Studies*. Ed. Eubor Matejko. Bratislava: Porta Danubiana – Univerzita Komenského, 2017, s. 205–212.

7 Napr. PRAŽÁK, Albert: *Hviezdoslavove prvotiny*. Literárnohistorický zborník, X, 1953, s. 250–279. Tenže: *Országhova maďarská prvotina o Sigetú a Zrinském*. Bratislava 1, 1927, s. 538–439 a pod.

8 PRAŽÁK, Albert: *S Hviezdoslavom. Rozhovory s básnikom o živote a diele*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1955.

9 PIŠŮT, Milan: *Albert Pražák a jeho stretnutia s Hviezdoslavom*. In: PIŠŮT, Milan: *Roky a diela*. Bratislava:

najmä biograficko-memoárový charakter blízky k publicistike a beletrizovaniu, široká materiálová základňa a redundantný poznámkový aparát potvrdzuje využitie klasického literárnohistorického prístupu. Napriek tomu, že danému memoárovému textu bola venovaná dostatočná literárnovedná pozornosť, tak nepovšimnutou predsa len zostala podrobná analýza genézy tejto knihy a jej kompozičného usporiadania vyplývajúceho aj z jej komplikovanejšej prípravy, čo sa odrazilo napr. v korešpondencii medzi Pražákom a Hviezdoslavom.¹⁰ Autor tu ako určitý „virtuálny narátor“ komentuje Hviezdoslavove názory na literatúru, kultúru, umenie, politiku či na viaceré filozofické otázky a mieri od „rodinného rozmeru“ k historicko-sociologickému opisu a zachyteniu slovenskej reality na prelome 19. a 20. storočia v európskych súvislostiach. Pražák sa stretával so slovenským básnikom od roku 1913 až do jeho smrti a pre štúdium jeho diela od neho získal aj úradné dokumenty a veľa básnických rukopisov zo začiatkov jeho literárnej tvorby. Tie mali byť na jednej strane podkladom pre pripravovanú monografiu, na druhej strane mali tieto básnické texty prejsť Pražákovým kritickým zhodnotením a osobným rozhodnutím, čo by sa mohlo ešte z tohto rozsiahleho konvolútu pripraviť na eventúálne dodatočné vydanie.

Redaktor Slovenského vydavateľstva krásnej literatúry Gabriel Rapoš, ktorý preložil knihu *S Hviezdoslavom* z češtiny do slovenčiny, bol s Albertom Pražákom v osobnom kontakte a v roku 1954 od neho prevzal súbor Hviezdoslavových básnických textov, ktoré boli potom využité aj v dvoch zväzkoch *Básnických prvotín 1–2*, edične zostavených Stanislavom Šmatlákom.¹¹ Ten v edičnej poznámke k *Básnickým prvotinám I. 1868–1869* uviedol, že kompletný rukopisný materiál z raného obdobia Hviezdoslavovej tvorby predstavuje okolo 3 000 strán prepísaného textu (spolu s materiálom od A. Pražáka) a obsahuje najmä nedatovanú básnickú produkciu rôznorodej umeleckej hodnoty.¹² Po Pražákovj smrti v roku 1956 jeho rodina, dcéra Hana a syn Přemysl, splnili želanie svojho otca a slovenský materiál, ktorý ešte zostal v pozostalosti (rukopisy, tlače, korešpondencia, písomnosti slovenskej, českej, maďarskej a latinskej proveniencie a pod.), postupne odovzdali Rapošovým prostredníctvom do Slovenského vydavateľstva krásnej literatúry a potom do Literárneho archívu Matice slovenskej v Martine. Niektoré archíválie – slovaciká – však v tejto rodinnej pozostalosti predsa len zostali v množstve

Slovenský spisovateľ, 1961, s. 414–422. Tenže: *Doslov o autorovi a jeho knihe*. In: PRAŽÁK, Albert: *S Hviezdoslavom. Rozhovory s básnikom o živote a diele*. Bratislava: SVKL, 1955, s. 433–441; *Na okraj slovenských štúdií Alberta Pražáka*. In: PRAŽÁK, Albert: *Z literárnych súvislostí*. Bratislava: SVKL, 1964, s. 7–17; TOMČÍK, Miloš: *Vývin Pražákovho záujmu o Pavla Országha-Hviezdoslava*. In: *Acta Universitatis Carolinae Philologica* 2–4. Slavica Pragensia XII. Na paměť profesora Alberta Pražáka. Praha: Univerzita Karlova, 1970.

- 10 V slovenskom kontexte sa tejto problematike v poslednom období najviac venoval Miloslav Vojtech, napr. VOJTECH, Miloslav: *Albert Pražák a Pavol Országh Hviezdoslav (Nad knihou Alberta Pražáka S Hviezdoslavom)*. In: VOJTECH, Miloslav: *Tvorcovia literatúry a literárnej histórie*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2013, s. 63–74.
- 11 HVIEZDOSLAV, Pavol Országh: *Básnické prvotiny I. 1868–1869*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1955; *2. 1870–1872 a z básní nedatovaných*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1956.
- 12 ŠMATLÁK, Stanislav: *Poznámky*. In: Pavol Országh Hviezdoslav. *Básnické prvotiny I. (1868–1869)*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1955, s. 499.

písomnosť „zabudnuté“ (neboli ani archivované), a tak skryté pred literárnovednou verejnosťou až do súčasnosti.

Z tejto privátnej a zatiaľ neznámej Pražákovej pozostalosti, ktorá sa po jeho smrti nachádzala v byte dcéry Hany Drábkovej-Pražákovej, pochádza nález raných rukopisných Hviezdoslavových básní písaných po slovensky a maďarsky, ktoré sa neobjavili v súbornom knižnom vydaní Hviezdoslavovej poézie a nenachádzajú sa ani v Šmatlákových edíciách z päťdesiatych rokov 20. storočia, ich odpisy nie sú v Literárnom archíve SNK v Martine ani v Oravskom múzeu P. O. Hviezdoslava v Dolnom Kubíne. Nie sú zachytené ani v časopiseckých štúdiách publikujúcich a komentujúcich básnikove doteraz neznáme texty, napr. v článku Ludovíta Petraška *Prvotiny a neznáme básne P. O. Hviezdoslava*¹³, Pavla Vongreja *Zabudnuté verše Pavla Országha-Hviezdoslava*¹⁴ či v článku L. Sziklaya *Hviezdoslavove maďarské prvotiny*¹⁵. Ich doterajšie „pražské“ uloženie v rodinnom archíve dedičov Alberta Pražáka jednoznačne poukazuje na skutočnosť, že tieto materiály existujúce mimo slovenský kontext nemohli byť v päťdesiatych rokoch k dispozícii editorom Hviezdoslavových spisov, tzn. Stanislavovi Šmatlákovi alebo ďalším vydavateľom a neskorším bádateľom, ktorí sa zaoberali autorovými prvotinami, išlo napríklad nielen o štúdie Alberta Pražáka,¹⁶ ale aj Flory Kleinschnitzovej,¹⁷ Ervína Lazara¹⁸ a najmä v päťdesiatych rokoch 20. storočia už uvedené doslovy a edičné komentáre Stanislava Šmatláka,¹⁹ v novšom období štúdia Tibora a Marty Žilkovcov.²⁰

Ide o rukopisný súbor niekoľkých desiatok slovenských (ale aj maďarských²¹) básní a konceptov (písaných Hviezdoslavovým rukopisom) – nie všetky básnické texty sú datované. Jednotlivé básne vznikali pravdepodobne v polovici šesťdesiatych rokov a na

- 13 PETRAŠKO, Ludovít: *Prvotiny a neznáme básne P. O. Hviezdoslava*. Literárny archív 15/78, Matica slovenská, 1980, s. 117–210.
- 14 VONGREJ, Pavol: *Zabudnuté verše Pavla Országha-Hviezdoslava*. Literárny archív 22, Matica slovenská 1987, s. 46–50.
- 15 SZIKLAY, Ladislav: *Hviezdoslavove maďarské prvotiny*. Slovenská literatúra 3, 1956, č. 1, s. 37–68.
- 16 PRAŽÁK, Albert: *Hviezdoslavove prvotiny*. Literárnohistorický zborník X, 1953, s. 250–279; tenže: *Hviezdoslav v Kežmarku*. Sborník venovaný Josefu Jankovi. Usp. Vilém Mathesius – Bohumil Trnka – Ladislav Heger – Vojtěch Jiráč. Praha: Klub moderních filologů, 1939, s. 252–265.
- 17 KLEINSCHNITZOVÁ, Flora: *Hviezdoslavove prvotiny básnické*. Sborník Matice slovenskej 1, 1923, s. 136–147 a s. 168–171.
- 18 LAZAR, Ervín: *Prešovské študentské roky Pavla Országha Hviezdoslava*. Sborník prác profesorov evanjelického kolegiálneho slovenského gymnázia v Prešove, 1940, s. 71–96.
- 19 Napr. ŠMATLÁK, Stanislav: *Niekoľko čít k charakteristike Hviezdoslavových básnických prvotín*. In: Pavol Országh-Hviezdoslav: *Básnické prvotiny 2. 1870–1872 a z básní nedatovaných*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1956, s. 525–551; tenže: *Hviezdoslavove básnické juvenílie*. In: Pavol Országh-Hviezdoslav: *Básnické zrenie II. 1881–1884*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1958, s. 353–423.
- 20 ZSILKA, Tibor – ZSILKOVÁ, Marta: *Analýza recepcie maďarskej prvotiny Pavla Országha-Hviezdoslava*. In: P. O. Hviezdoslav. Text a kontext. Dolný Kubín – Nitra: Literárne múzeum P. O. Hviezdoslava v Dolnom Kubíne – Kabinet literárnej komunikácie a experimentálnej metodiky Pedagogickej fakulty v Nitre, 1975, s. 133–148.
- 21 Podrobnej analýze nájdeného rukopisu maďarských prvotín – konvolútu *Topmakő* – sme sa venovali v štúdiu ZELENKOVÁ, Anna – GBŮR, Ján: *Unknown Hungarian First Fruits of the Slovak Poet Pavol Országh Hviezdoslav (A Contribution to the Slovak-Hungarian Bi-literary Stance)*. Neohelicon, 2017.

prelome šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov 19. storočia a nevybočujú z ideového a umeleckého rámca prvej zbierky *Básnické prviesenky Jozefa Zbranského*, vydané na konci roka 1868 (obsahovala výber z básnických prvotín realizovaný autorom pod redakciou Viliama Paulinyho-Tótha). V tomto období, o ktorom vypovedá najmä Hviezdoslavova korešpondencia s jeho učiteľom Adolfom Medzihradským,²² prešiel začínajúci básnik v roku 1865 z maďarského Miškovca na gymnázium v Kežmarku, kde v roku 1870 zmaturoval. Na jeseň toho istého roka odišiel na právnickú akadémiu do Prešova, kde sa, ako je všeobecne známe, výraznejšie pokúsil vstúpiť do slovenského literárneho života a s Kolomanom Banšellom redigoval almanach *Napred* (po ukončení štúdia v roku 1872 sa vrátil do Dolného Kubína ako advokátsky pomocník). Jeho slovenské prvotiny, ktoré až na výnimky nie sú datované, svojou poetikou výrazne nevybočujú z vývojového kontextu autora hľadajúceho v tomto období adekvátny výraz a estetickú formu pre svoju umeleckú činnosť. Stanislav Šmatlák uviedol, že stovky raných rukopisných náčrtkov a básnických variantov zachovaných v Hviezdoslavovej pozostalosti potvrdzujú pracovnú húževnatosť, s ktorou básnik prekonával svoje počiatkové nedostatky pri básnení v rodnej slovenčine na úrovni slovníka, gramatiky i syntaxe.²³

Objavený konvolút slovenských básnických textov a náčrtkov²⁴ teda nevybočuje z dobového autorovho kontextu, časovo zodpovedajúceho obdobiu jeho stredoškolských a právnických štúdií, t. j. obdobiu pobytu v Kežmarku a Prešove. Ide o niekoľko disparátnych súborov, ktoré síce vznikali v tomto „mladíckom“ období, ale ako naznačuje ich rukopisná podoba, tak autor tieto básnické texty nepísal v synchronnom časovom momente, t. j. v bezprostrednej kontinuálnej postupnosti a explicitnej tematickej nadväznosti. Jeho verše sú totiž buď zachytené v ucelenom súbore, alebo priložené samostatne, i keď sa aj tu dá v niektorých prípadoch pripustiť – s ohľadom na spôsob grafického zápisu – ich genetická a chronologická príbuznosť.

Hviezdoslavove slovenské básnické prvotiny, ktoré sa vyrovnávajú s poéziou romantickej generácie, najmä s estetikou Andreja Sládkoviča (jemu bola dedikovaná i prvotina *Básnické prviesenky Jozefa Zbranského*), prezrádzajú citové pripútanie zatiaľ sa iba formulujúceho lyrického subjektu k rodnému kraju, oravskej prírode, ale aj k duchovnému odkazu slovenskej literatúry. Svojím kompozičným usporiadaním a prozodickou realizáciou metrických impulzov, na pomedzí medzi štúrovským sylabizmom a trochejským, resp. daktylotrochejským sylabotónizmom, dokazujú vplyv tvorby A. Sládkoviča. Iba výnimočne sa dá v týchto slovenských textoch rozpoznať náznak jambickej metrickej tendencie, ktorá podľa Šmatláka vyplývala z osvojenia si veršovej techniky českých májovcov, najmä J. Neruda a V. Háľka²⁵ – tí akceptovali pravidelné strofické členenie a rytmickú zhodnosť so slovným prízvukom vyzdvihovali sémanticky dôležité miesta verša a jeho vetnú intonačnú líniu. Neprítomnosť českej motivickosti a jambických impulzov potvrdzuje

22 PRAŽÁK, Albert: *Adolf Medzihradský a Pavol Országh*. Bratislava 4, 1930, s. 687–709.

23 ŠMATLÁK, Stanislav: *Pavol Országh Hviezdoslav*. Praha: Svobodné slovo, 1968, s. 16.

24 Nájdeným súborom maďarských básnických prvotín (konvolút 24 listov zošitých niťou z polovice šesťdesiatych rokov 19. stor.) sa budeme zaoberať pri inej príležitosti. Pripravuje sa jeho podrobná interpretácia.

25 Porov. ŠMATLÁK, Stanislav: *Hviezdoslav. Zrod a vývin jeho lyriky*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1961, s. 80.

tézu, že české inšpirácie v hviezdoslavovských prvotinách sa objavovali až na začiatku sedemdesiatych rokov, a to najmä v súvislosti s osobným poznaním českého kultúrneho prostredia a účasťou na jungmannovskej slávnosti v Prahe v roku 1873.²⁶

Z hľadiska motívov sa básnikove slovenské prvotiny viažu nielen na nevyhnutné folklórne (ponáškové) podnety, ale najmä na zachytenie momentu lásky v najrôznejších podobách. Síce ich spája štylizovaný kánon citovej expresie i konvenčné lexikálne výrazové prostriedky (napr. cyklus *Piesne*), no napriek tomu tu chýbajú religiózne prvky, a naopak jednoznačne dominuje subjektívna ľúbostná lyrika, poukazujúca na básnický talent začínajúceho autora a jeho individuálne zachytenie autentického zážitku. Ten sa prejavil o. i. v básňach, v ktorých sa prelína prírodná lyrika s ľúbostnou tematikou, napr. v reflexívnej meditácii *Básnictvo! svätá nadšenosť* (názov zvolený podľa incipitu) o zodpovednosti a predstave básnika štylizovaného ako človeka so spoločenským poslaním. Aj v básni *Obraz* prechádza lyrický subjekt v podobe pútnika od osobného smútku k zovšeobecneným úvahám o svete a k pocitu nadosobnej hrdosti. Datovanie je uvedené pri ucelenom súbore troch básní – *Deň narodenia mojho* (1872. 2. febr.), napísanom v čase básnikových 23. narodenín, v ktorom autorský lyrický subjekt v rámcovej čierno-bielej symbolike rétoricky apostrofoval seba samého tým, že si kládol otázku zmyslu svojej existencie (odkazujúcej k motívu plačúcej matky) i svojho objektivizovaného nešťastného osudu rodnej krajiny, na ktorú „*havran si čierny zasadol*“. Posledné dve štvorveršové strofy podčiarkujúce piesňové ladenie básnickej reflexie však motívom vychádzajúceho slnka apelujú na matku aj zem, aby „odhodili“ svoj smútok. Druhá i tretia báseň tohto „minicyklu“ (*Tatra sa preobliekla a šumejte, háje, ešte raz!...*) vychádzajú z folklórnych podnetov, sú romantickým zachytením krás tatranskej prírody (v prvom texte sa lyrický subjekt ponúka za družbu na svadbe Kriváňa s Tatrou), s ktorou sa básnik bolestne lúči spomienkou a poďakovaním „za [...] šumot dúverný“, sprevádzajúci „bujné nádeje“ jeho mladosti.

Za týmito tromi básňami sa v súbore objaveného rukopisného materiálu nachádza rozsahom najväčšia časť s titulom *Piesne* – obsahujúca 28 básní, z ktorých päť textov má jednostrofickú podobu rukopisného náčrtu, resp. fragmentárneho zápisu. Cyklus prezrádza až intímne súžitie autora s oravskou prírodou, chápanou ako nevyčerateľný zdroj básnickej obraznosti. Bytostný sklon k lyrizmu, ktorý sa tu intenzívne prejavuje, už na prelome šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov 19. storočia podľa Šmatláka odrážal v Hviezdoslavovej poézii pohľad až „*k nekonečným priestorům kosmu*“,²⁷ záujem o veľké myšlienkové a filozofické koncepcie, podobne ako u jeho českých vrstovníkov Svatopluka Čecha či Jaroslava Vrchlického, ktorých tvorba ho silne ovplyvnila. Protiklad „lásky k národu“ a „ľúbostného citu k žene“, prelínajúci sa ako leitmotív v romantickej poézii štúrovcov, sa však u Hviezdoslava formoval pozvoľne a súvisel s rodiacou sa predstavou o zmysle poézie, zodpovednosti a o poslaní vlastnej básnickej tvorby. V liste z 22. 9. 1869 svojmu učiteľovi Adolfovi Medzihradskému mladý Pavol Országh postuloval svoju koncepciu spoločenského poslania básnika, v ktorom sa musí odrážať „*reprezentovaná doba*

26 Porov. GBÚR, Ján: *Pavol Országh Hviezdoslav a Jan Neruda*. Slovenská literatúra 31, 1984, s. 305–324, s. 402–415.

27 ŠMATLÁK, Stanislav: *Pavol Országh Hviezdoslav*. Praha: Svobodné slovo, 1968, s. 10.

i žiaľna i radostná utisknutého alebo pozdvihnutého národa“.²⁸ Lúboštný motív je veľakrát podrobený dezilúziám, ako je to v básňach *Na čo je v srdci láska?* alebo *Tak bujné mal ja nádeje!* (cyklus *Piesne*); v básni *Laskala ma moja maľ* je skutočná láska vzťahovaná k materskému citu, k obrazu hladkajúcich mozoľnatých rúk matky, ktorá dáva synovi na jeho začínajúcej životnej dráhe ponaučenie, aby zotrval vo viere. Iba výnimočne prebleskne v ohlasových piesňach štylizovaných do jednoduchého dialógu (*Odkiaľ že ideš?* či *Krákali, ach krákali...*) tendencia k epickosti, ktorá je však zatlačená subjektivizáciou básnikovho vzťahu k prežívanej realite.

Nepochybne sa aj v tejto doteraz neznámej slovenskej rukopisnej tvorbe mladého, začínajúceho básnika lyrická extenzia jeho subjektu pozvoľne a v rámci programu „napredistov“ emancipuje od dobovej poézie, t. j. od estetickej „konzervatívnej“ normy kladenej na „národnú“ literatúru. Žánrová a tematická pestrosť básnických prvotín súvisí podľa S. Šmatláka s autorovým estetickým hľadiskom, s intuitívnou schopnosťou mladého talentu vnímať kontrast vecí a javov okolo seba.²⁹ Tak ako v *Básnických prviesenkách Jozefa Zbranského*, s ktorými boli pravdepodobne tieto texty s ohľadom na analogické motívy, metaforické obrazy aj strofickú výstavbu paralelne písané, tak aj tu sa objavujú antitézy svetla a tmy, dňa a noci, jari a jesene. Kontrapozičné asociatívne kladenie básnických prvkov pritom prináša dramatický pohyb, zmyslovú dynamizáciu väčšinou staticky poňatej lyrickej situácie. Hviezdoslavove fantazijné predstavy, opreté o „*filozofiu, vytekajúcu z hlbokkej viery v dobro*“,³⁰ nie sú obmedzované reálnym priestorom, zostávajú medzi „hviezdami“ a „zemou“; časté pointovanie kontrastných motívov zvyšuje estetický účinok nečakaným striedaním neobmedzeného a nekontrolovateľného pohybu (napr. obraz prírodných živlov) a absolútnej nehybnosti. Ak sme už uviedli prevahu lúboštnej a prírodnej lyriky a určitú nezrelosť a nevyváženosť reflexívnej poézie podliehajúcej dobovým manierom, tak je zrejmé, že básnický subjekt pohybujúci sa medzi túžbou a možnosťami výrazne naznačuje svojím subjektivismom talent lyrizujúceho romantika, ktorý cez folklórnu štylizáciu a symbolické rekvizity dedinského života prenikal svojimi obrazmi a metaforami k emocionálnemu uchopeniu disharmonickej sféry „človeka“ a „sveta“, v ktorom je „*málo svetla*“ a „*veľký žiaľ*“ (báseň *Aký ja veľký žiaľ mám!*).

Aj keď tento už neočakávaný, ale dôležitý nález rukopisov básnických prvotín Pavla Országha Hviezdoslava nezmení celkový obraz jeho tvorby, predsa len sa domnievame, že čitateľské sprístupnenie týchto textov okrem samotnej heuristicko-biografickej hodnoty rozšíri pohľad slovenskej literárnej histórie na tematickú šírku a žánrovú rozmanitosť básnikovej ranej poézie. Tá nielen svojím literárnohistorickým významom, ale aj este-

28 P. O. Hviezdoslav v liste Adolfovi Medzihradskému zo dňa 22. 9. 1869. In: *Hviezdoslav z blízka. Výber z listov*. Zost. Stanislav Šmatlák. Bratislava: Tatran, 1985, s. 22.

29 ŠMATLÁK, Stanislav: *Niekoľko čít k charakteristike Hviezdoslavových básnických prvotín*. In: Pavol Országh-Hviezdoslav: *Básnické prvotiny 1. 1868–1869*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1955, s. 534.

30 KLEINSCHNITZOVÁ, Flora: *Hviezdoslavove prvotiny básnické*. Sborník Matice slovenskej 1, 1923, č. 9–10, s. 137.

tickou hodnotou predznamenal neskoršie autorove vrcholné diela, dnes zaraďované do zlatého fondu kultúrneho dedičstva slovenského písomníctva.³¹

doc. PhDr. Anna Zelenková, Ph.D.

Slovanský ústav AV ČR, v. v. i.
Valentinská 1, 110 00 Praha 1, Česká republika
zelenkova.anna@centrum.cz

31 Podrobnou interpretáciou nájdených slovenských i maďarských básnických rukopisov z hľadiska autorskej poetiky a dobového kontextu sa budeme venovať v ich pripravovanom knižnom vydaní, v spoluautorstve s J. Gbúrom.

